

Turi Zita

A zene alkímiája

DAMON ALBARN OPERÁJA LONDONBAN

Dr. John Dee, az angol reneszánsz alkimista tudós fénykorát éli Angliában, ami nem csoda, hiszen talán ő a XVI. század legizgalmasabb alakja a szigetországban. Mint I. Erzsébet tanácsadója, diplomata, kém, matematikus, asztrológus, filozófus és nem utolsósorban alkimista Dr. Dee már a saját korában mítosz volt, oly mértékben, hogy sok kutató állítása szerint Shakespeare róla mintázta *A vihar* Prosperóját. Dee igazi reneszánsz ember volt, egyfajta „angol Faust”, akit a megismerés és az önkifejezés minden lehetséges formája izgatott. Hihetetlen végletek közt élte az életét, amit leginkább az mutat, hogy Erzsébet bizalmasából élete végére elszigetelt, nincs-

telen ember lett. A halála óta eltelt négyszáz év során sem szűnt meg az érdeklődés iránta, és különösen a XX. és XXI. századi irodalom, film, színház és a vizuális művészetek egyéb formái foglalkoznak előszere-ttel alakjával. Legutóbb 2011 nyarán izzott fel újra a „Dr. Dee-láz”, mikor a Manchester International Festival keretében bemutatták Damon Albarn és Rufus Norris *Dr. Dee* című operáját, és az idei londoni kulturális seregszemle, a Cultural Olympiad során nyolc előadás erejéig újra eljátszották a londoni Coliseum-ban, az Angol Nemzeti Operában.

Damon Albarn neve sokak számára ismerősnek tűnhet, hiszen a kilencvenes évek eleje óta az egyik

legsikeresebb brit popzenekar, a Blur frontembere, dalszövegírója és zeneszerzője. Pályája korai szakaszát sokszor botrányai, illetve az Oasis szerzőpárosával, Liam és Noel Gallagherrel való rivalizálása jellemezte, míg a későbbiekben különböző alternatív zenei formációi okán szerepelt a sajtóban. Ezek közül talán a leghíresebb a Gorillaz, amelyet 1998-ban alapított Jamie Hewlett rajzfilm- és képregényrajzolóval, és amely elsőre virtuális zenekarnak indult, pusztán animációs zenekari tagokkal a videoklipekben. Albarn pályáját a folyamatos zenei kísérletezés jellemzi, és karrierje meghatározó pontja volt, mikor Michael Nyman-nel, Peter Greenaway filmrendező állandó zeneszerzőjével dolgozott együtt a *Ravenous* című film zenéjén. Első operáját *Monkey: Journey to the West* címmel Jamie Hewlett-tel közösen írta, s szintén Manchesterben mutatták be 2007-ben. Albarn Rufus Norrisszal, a többszörösen díjnyertes brit színházi rendezővel írta a *Dr. Dee*-t, ezt a szellemesen színpadra vitt, elképesztő látványelemeket felvonultató grandiózus operát, mely Dr. John Dee és alkímista barátja, Edward Kelley kapcsolatát dolgozza fel.

A darabban Albarn is szerepel, nem fiktív karakterként, hanem mint saját maga, aki zeneileg kíséri, énekkel kommentálja, és folyamatosan „felügyeli” a színpadi eseményeket. A zenekar egy része, köztük Albarn is, végig a színpadon van, és még az előadás megkezdése előtt egyfajta metaszínházi nyitánnyal a nézők szeme láttára hangol be. Az előadás tere két részre, alsó és felső színpadra oszlik, ami a középkori, illetve reneszánsz Angliában széles körben elterjedt színháztechnika volt. Emellett megjelennek olyan, szintén tipikus középkori és reneszánsz színházi elemek, mint a *pageant*, melyeket általában különböző szertartások, ceremóniák során tekinthetett meg a közönség, és ahol stilizált történelmi, bibliai vagy egyéb allegorikus alakok vonultak fel. Egy ilyen *pageant* tűnik föl a darab elején a zenekar felett, ahol az angol történelem és közélet ismert alakjai haladnak a színpad egyik végétől a másikig, végül arccal a közönség felé a színpad mögé zuhannak. Ez a nyitány egyértelművé teszi a szerzői szándékot, mely nem pusztán egyetlen ember életének dramatizálását tartotta szem előtt, hanem Dr. Dee alakját az angol nemzeti identitás szempontjából reprezentatívnak tekinti. A történelmi nyitányt követően az alsó színpad, ahol a zenekar játszik, szinte észrevétlen lassúsággal elkezd emelkedni, és alatta kezdődik maga az előadás, melynek végén, Dee halála után, ugyanez a színpad viszaereszkezik eredeti helyzetébe.

A darab alapos történelmi hitelességébe csupán egyetlen ponton lehet belekötni. Az előadás csúcspontja az úgynevezett „*wife-swapping*” jelenet, melyben Dee és Kelley szerződést köt arról, hogy elcserélik egymás feleségeit, s leírják az aktus feltételeit. Az Albarn-féle reprezentációban a „*wife-swapping*” úgy zajlik, hogy Dee homoerotikus gesztusok kíséretében, egyfajta „túl a barátságon” módon átengedi a feleségét Kelleynek. Ettől eltekintve az előadás filológiai megalapozott, és láthatóan komoly kutatómunka előzte meg. Albarn több helyen nyilatkozott arról, hogy a darab egyik kiindulópontja Dee *True and Faithful Relation* című

munkája, tulajdonképpen egy napló volt, amiben Dee részletesen kifejti, miként próbálja meg felvenni a kapcsolatot az angyalokkal. Albarn a darab egy adott pontján hosszasan olvas egy könyvet (ami feltehetően éppen a *True and Faithful Relation*), ezzel tovább erősítve az előadás metaszínházi jellegét, mely végső soron a darab jelentésrétegeit sokszorozza meg. Albarn Dr. Dee naplóját olvassa a színpadon, melyen ezzel párhuzamosan egy, a Dee életét feldolgozó előadás folyik.

A jelentés ilyenfajta többrétegűsége nemcsak a metaszínházi elemekben, hanem a látványvilágban is megjelenik. Az előadás során többször alkalmaznak különféle színpadi projekciókat, melyek néha önmagukban egy vásznon érvényesülnek, ám a legizgalmasabbak azok a jelenetek, amikor a Dee könyveiben található matematikai és csillagászati ábrák nemcsak a színpad egy adott pontjára, hanem a játszó színészekre is rávetülnek. Ezzel nem pusztán annyi történik, hogy a Dee-féle matematikai nyelvet az előadás lefordítja a színház nyelvére. Azáltal, hogy a nézők párhuzamosan értelmezik a két regisztert, az egész darab egy kétnyelvű szövegkiadás benyomását kelti. Ezt tovább erősítik azok a jelenetek, melyekben harmonikaszerűen összehajtott könyvekkel kezdenek játszani a színészek, s különböző geometriai ábrák kialakításával vizualizálják az előadás alapját, a szöveggöndyvet.

Az opera zenei hangzása nagyon összetett, ezért a pontos műfaji meghatározás is problematikus. A szerzők *angol operának* nevezik a darabot, és „An English Opera”-ként szerepel a színházi posztereken is. Ez már önmagában azt sugallja, hogy a mű ugyan opera jellegű, ám nem követi a klasszikus opera szabályait, hiszen a műfaj nem tipikus Angliában. Annak ellenére, hogy Albarn személye elsősorban a könnyűzenéhez kapcsolódik, a darab se nem musical, se nem rockopera. Inkább egy egészen furcsa és izgalmas zenei egyveleg, melynek alapja klasszikus reneszánsz hangzás, ám mindezt modern elemek, illetve afrikai dobok fűszerezik. Az afrikai zenei irányzat különös jelentőségét az adja, hogy az előadás erőtelesen hangsúlyozza mind a színház, mind a zene rítusjellegét. Albarn többször kifejtette interjúiban, hogy a zenére alapvetően úgy tekint, mint rituális megnyilvánulásra, egyfajta kulturális performanszra, a színház ritualisztikus eredetét pedig nem kell hangsúlyozni. Ezt tovább erősíti maga a történet, mely egyrészt az angyalokkal való kapcsolatfelvétel aktusát, másrészt egy szerződésen alapuló bizarr rítust, a „feleségcserét” dramatizálja.

A *Dr. Dee* egészen különleges színházi élmény. A darab az angol identitást kísérli megragadni; ennek egyik alapja az a mélyen gyökerező melankólia, mely az angol reneszánsz és barokk művészet egyik központi élménye volt, s mely azóta is meghatározza a szigetország kultúráját. Annak ellenére, hogy az előadás számtalan grandiózus látványelemet tartalmaz, a darab nem válik erőltetetté, és a tartalom – hangzás – látvány hármass egyensúlya végig megmarad. Sajnos egyelőre nincsenek tudósítások további előadásokról, de jó hír az, hogy ez év május 7-én megjelent az opera hanganyagát tartalmazó *Dr. Dee* című lemez, így valamelyest a magyar érdeklődők is belekóstolhatnak egy „igazi angol opera” hangzásvilágába.